

Pesništvo kot *mimēsis* v Aristotelovi *Poetiki*

Jera Marušič

Univerza v Edinburgu
jera.marusic@ed.ac.uk

V uvodnem poglavju Poetike Aristotel zagovarja tezo, da bistvena značilnost pesništva ni verz, pač pa mimēsis. Članek ima namen pokazati, da ta izhodiščna teza Aristotelove teorije pesništva ni nedvoumna, pa tudi ne neproblematična.

Ključne besede: antična estetika / poetika / mimesis / Aristoteles / Platon

UDK 111.852

Uvod

Aristotel začne razpravo o pesništvu s polemiko o vprašanju, kaj je bistvena značilnost pesništva; nasprotuje namreč očitno razširjenemu pogledu, ki pesništvo enači z govorom v verzih in tako šteje med pesnike tudi tiste, ki skladajo dela v verzih o medicini ali o naravi, npr. Empedokla. Nasprotno Aristotel trdi, da razen verza nimata Empedokles in Homer nič skupnega, in da bi morali Empedokla imeti za naravoslovca, ne pa za pesnika (*Po.* 1, 1447b17–20). Pozneje v *Poetiki* bo Aristotel podobno zavrnil verz kot element, po katerem se pesnik loči od zgodovinarja: v 9. poglavju pravi, da če bi bila Herodotova dela prenesena v verzno obliko, bi bila ravno tako zgodovina – ne pa, kot je očitno implicirano, pesništvo (*Po.* 9, 1451b2–4). Kot je znano, Aristotel trdi, da je bistvena značilnost pesništva *mimēsis* in ne verz. Grška beseda *mimēsis* je v slovenščino običajno prevedena kot »posnemanje« ali »predstavljanje«, vendar jo bom tukaj pustila v grški obliki in se tako izognila vnaprejšnji določitvi njenega pomena. Eno od vprašanj, ki jih bom obravnavala, je namreč prav to, kako je *mimēsis* razumel Aristotel in kako avtorji pred njim. Skozi razpravo bo postalo razvidno tudi, v čem se pojem *mimēsis* razlikuje od našega pojma predstavljanja.

V uvodnem poglavju *Poetike* Aristotel označi vse zvrsti pesništva kot, v celoti vzeto, *mimēseis*¹. Od teh zvrsti Aristotel omeni epiko, tragedijo, komedijo, ditiramb in glasbo za *aulos* in *khitaro* (*Po.* 1, 1447a13–16).¹ Pomembno je, da za Aristotela *mimetični* značaj pesništva ni le lastnost, ki je skupna

vsem zvrstem pesništva, glasbenim in neglasbenim, pač pa tudi lastnost, ki pesniški govor (tj. pesniška neglasbena dela) loči od medicinskega ali naravoslovnega govora. Aristotel namreč pravi, da bi morali nekoga (ki sklada govore) klicati pesnik »zaradi *mimēsis*«, ne pa »zaradi verza«, in dalje trdi, da bi morali nekoga, ki sklada govore, klicati pesnik ne glede na metrično obliko skladanja: v skladu s tem merilom Aristotel Empedoklovih del ne uvrsti med pesniška, medtem ko dozdevno prišteva k pesniškim delom celo *sokratske pogovore*, se pravi prozna dela (*Po.* 1, 1447a28–b20; 9, 1451b27–29).²

Vendar pa Aristotel ne v *Poetiki* ne v nobenem drugem delu ne razloži, kako razume *mimēsis*, pa tudi ne, v kakšnem smislu razume pesništvo kot *mimēsis*. Kljub temu Aristotelovo označevanje pesništva kot *mimēsis* ni bilo pogosto prevprašano. Pogosta predpostavka je namreč, da Aristotelov pojem *mimēsis* približno ustreza našemu pojmu literarnega predstavljanja, t. j. predstavljanja oseb, njihovih dejanj, dogodkov itd. v literarnih delih. Pogosta predpostavka je tudi, da so pesniško *mimēsis* razumeli v tem smislu že avtorji pred Platonom ali pa vsaj Platon, predvsem v 10. knjigi *Države*, kjer je pesništvo nasploh označeno kot *mimēsis*.³

Nasprotno pa je moje mnenje, da je tako razumevanje pesniške *mimēsis* tuje Platonu. Tu ni mogoče podrobno obravnavati Platonove zapletene označitve pesništva kot *mimēsis* v 10. knjigi *Države*. Kot pa sem zagovarjala drugje, tam pojem pesniške *mimēsis* nikakor ne ustreza našemu pojmu predstavljanja oseb, dogodkov, itd. v literarnih delih, pač pa se pesniško *mimēsis* razume precej drugače: kot varljivo *mimēsis* oseb, ki imajo znanje o stvareh, o katerih pesniki govore.⁴ Označevanje pesništva kot *mimēsis* te vrste torej že samo po sebi pesnike diskreditira. Vendar se bom tu osredotočila na Aristotelovo označevanje pesništva kot *mimēsis*. Kot bomo videli, je pri tem Aristotel pod vplivom zgodnejše tradicije, predvsem Platonove razprave o glasbenem in dramskem pesništvu; vseeno pa po mojem mnenju označevanje v tej splošni obliki (»vse zvrsti pesništva so, v celoti vzeto, *mimēseis*«) prvič najdemo v Aristotelovi *Poetiki*. Moj namen je pokazati, da to označevanje ni nedvoumno pa tudi ne neproblematično. Kot bom dokazovala, Aristotel pri tem označevanju uporablja izraz *mimēsis* za dve precej različni pesniški dejavnosti, ki ju bom tu imenovala 'figurativno predstavljanje' (značilno za glasbeno in dramsko pesništvo) in 'ne-figurativno predstavljanje' (ki ga pogosto najdemo v epiki). Poleg tega pa bom poskušala pokazati, da s tem, ko Aristotel označuje pesniško ne-figurativno predstavljanje kot *mimēsis*, njegova teza, da se pesniški govor loči od drugih vrst govora po *mimēsis*, ne drži več. Nazadnje bom pokazala na še nekatere druge odlomke v *Poetiki*, ki kažejo na Aristotelovo ohlapno razumevanje tega, iz česa sestoji pesniška *mimēsis*.

Preden se obrnem k *Poetiki*, pa je potrebno pojasniti, kako so *mimēsis* razumeli avtorji pred Aristotelom, in dalje, v kakšnem smislu je pesništvo kot *mimēsis* razumel Platon in s tem vplival na Aristotela.

***Mimēsis* pri avtorjih pred Aristotelom**

Raba glagola *mimēsthai* in sorodnih izrazov je relativno dobro dokumentirana od 6. stoletja pr. n. š. Tu ni mogoče obravnavati zgodovine teh izrazov, iz besedne rabe teh izrazov pa lahko *mimēsis* opredelimo takole: »delati ali proizvajati nekaj, kar je namerno podobno nečemu drugemu v tem ali onem pogledu«; oziroma krajše, »delati ali proizvajati nekaj s posnemanjem nečesa drugega v tem ali onem pogledu«. ⁵ Najprej pa je treba opozoriti na dve vrsti *mimēsis* v ontološkem smislu: figurativni in ne-figurativno *mimēsis*. ⁶ Razliko med njima ponazarjata naslednja dva primera. Primer ne-figurativne *mimēsis* najdemo v Evripidovi *Elektri*: Klitemnestra opravičuje svojo nezvestobo Agamemnonu z besedami, da »ko mož greši in zavrže svojo ženo doma, je ženska nagnjena k temu, da *mimēsthai* moškega in si dobi novega ljubimca« (*Elektra* 1036–38). Iz konteksta je razvidno, da žena tudi sama vara moža, enako kot mož, ki ga posnema. Izvajana dejavnost (ženina) je v tem primeru *bistveno* podobna posnemani dejavnosti (moževa), t. j. prva je podobna drugi v tistem vidiku, zaradi katerega tako ena kot druga štejeta za primer neke dejavnosti (varanje).

Primer drugačne vrste *mimēsis* pa najdemo v Platonovi *Državi*: sogovorniki snujejo model pravične države in se ob tem vprašajo tudi, kakšna pesniška dela bodo primerna za šolanje bodočih čuvajev ⁷ te države, npr. ali tudi taka, ki vključujejo *mimēsis* različnih obrtnikov in rokovnjačev, med njimi veslačev (*Država* III, 396b). Iz konteksta je spet razvidno, da s posnemanjem veslačev ti učenci ne bodo zares veslali (to je, na barki in v vodi), pač pa bodo npr. izvajali gibe, podobne veslaškim, in to počeli na suhem. Ključno pri tem pa je, da dejavnost učencev tvori *figuro* veslanja, tj. označuje veslanje oziroma se nanaša nanj. Dejavnost učencev pa ima ta figurativni značaj prav zaradi tega, ker je podobna veslanju v nekem določenem *nebistvenem* vidiku, npr. v načinu gibanja. To dejavnost lahko tako označimo kot figurativno *mimēsis*, v nasprotju s prejšnjim primerom ženinega varanja, ki tvori ne-figurativno *mimēsis*.

Kot že omenjeno, *mimēsis* lahko sestoji tudi v proizvajanju, t. j. v dejavnosti, ki ima nek materialni proizvod. Take dejavnosti so slikanje, kiparstvo, lahko pa tudi vezenje; vse te tvorijo *mimēsis* figurativne vrste. Poglejmo primer slikanja kavča iz Platonove *Države*: tu je proizvod slikarjeve dejavnosti, t. j. slika, podoben nečemu drugemu, se pravi kavču,

vizualno (se pravi v nekem nebitnem vidiku): prav zaradi te vizualne podobnosti slika tvori figuro kavča. Razlika med dejavnostjo učencev in dejavnostjo slikarja, ki obe nastopata kot *mimēseis*, pa je v tem, da prva dejavnost sama po sebi tvori figuro veslanja, medtem ko je le proizvod slikarjeve dejavnosti tisti, ki tvori podobo kavča (nasprotno pa slikarjeva dejavnost ne tvori figure mizarjeve dejavnosti ne katerekoli druge).

Še eno vprašanje v zvezi s figurami, ki jih tvori *mimēsis*, pa je, katere predmete natanko označujejo. Npr. katero veslanje označuje figura veslanja v gornjem primeru, in na kateri kavč se nanaša figura kavča? Očitno je, da figura veslanja ne označuje nujno nekega določenega preteklega veslanja, in prav tako, da figura kavča ne označuje nujno nekega določenega, že izdelanega kavča. Seveda je mogoče, da figura označuje neko obstoječo stvar ali osebo ali celo določen pretekli dogodek. Npr. slika lahko tvori figuro Sokrata in se torej nanaša na neko osebo, ki je resnično obstajala; ta figura lahko celo označuje Sokrata, tik preden spije trobeliko (kot na Davidovi sliki *Sokratova smrt*), in torej nek dogodek, ki se je v resnici zgodil. Na enak način lahko igralec tvori figuro, ki označuje Sokrata v nekem določenem trenutku iz njegovega življenja (npr. skozi vlogo Sokrata v Platonovi *Apologiji*). Vendar je prav tako mogoče, da figura ne označuje nič obstoječega oziroma dogodenega. Od tu izhajajo zapletena vprašanja o tem, kakšen je ontološki status predmetov, ki jih figure označujejo, in kakšen je odnos med figurami in temi predmeti. Vendar se ta vprašanja bistveno ne dotikajo problematike, ki jo obravnavam tu, zato jih puščam ob strani.⁸

Pesniška *mimēsis* v Platonovih dialogih

Aristotelova obravnava pesništva vsebuje precej elementov, ki jih najdemo tudi v Platonovi obravnavi pesništva kot *mimēsis*, vendar se tudi pomembno razlikuje od slednje. Splošno znano je, da je ta Platonova obravnava precej zapletena; tu jo bom le na kratko predstavila.

Platon govori o pesniški *mimēsis* v več razpravah. Kot sem poskušala dokazati drugje, Platon v teh razpravah pojmuje kot *mimēseis* tri različne dejavnosti pesnikov in ne ene same, pri čemer so te *mimēseis* spet različnih vrst; pri tem Platon uporablja izraz *mimēsis* v gornjem pomenu, tj. »delati ali proizvajati nekaj, kar je namerno podobno nečemu drugemu v tem ali onem pogledu.«⁹ Kot bomo videli pozneje, izraz *mimēsis* pri Aristotelu nima vedno tega pomena.

V 3. knjigi Platonove *Države* in v 2. in 7. knjigi njegovih *Zakonov* najdemo teorijo, ki razume glasbeno pesništvo kot *mimēsis* človeških značajev in

različnih vedenj; v *Državi* sogovorniki povezujejo teorijo z muzikologom Damonom,¹ medtem ko je v *Zakonih* predstavljena kot splošno znana in sprejeta.¹¹ Aristotel se naslanja na to glasbeno teorijo tako v *Poetiki* kot v *Politiki* (VIII 7, 1342a33–34), v slednji se izrecno nanaša na *Državo*.

Ta, zelo verjetno pred-platonska teorija se lahko zdi precej tuja našemu dojetanju glasbe. V skladu z njo izvajanje nekega glasbenega dela (ki lahko vključuje petje, igranje na glasbila, ples) tvori npr. *mimēsis* tožbe (*Rep.* III 398e2), hrabrega boja ali vzdržnega vedenja (*Rep.* III 399a5–8).¹² Natančneje, glasbena skladba tvori takšno *mimēsis* skozi harmonijo in ritem, dva elementa glasbenega skladanja (poleg *logos*, neglasbenega elementa), ki po tej teoriji tvorita *mimēsis* različnih človeških značajev in vedenja.¹³

Čprav si lahko le predstavljamo, kako je ta glasba zvenela, pa je mogoče kljub temu sklepati, v kakšnem smislu jo teorija pojmuje kot *mimēsis*. Iz razprave je razvidno, da harmonije in ritmi tvorijo *mimēsis* določenih dejavnosti in vedenja skozi njihovo zvočno *podobnost* s temi dejavnostmi in značaji. Npr. melodija zveni *podobno* kot ženska tožba (*Rep.* III 398e2); ritem zveni *podobno* kot korakanje vojakov. Dalje, zaradi te zvočne ali tudi kinetične (ples) podobnosti, skladanje in izvajanje nekega glasbenega dela tvori figuro ženske tožbe ali pa figuro vojaškega korakanja (in seveda ni še en primer takšne dejavnosti). Označevanje glasbenega skladanja kot *mimēsis* tako ustreza gornjemu pomenu izraza *mimēsis*; glasbeno skladanje namreč lahko opišemo kot dejavnost, ki je namerno podobna neki drugi dejavnosti oziroma vedenju, pri tem pa je ta podobnost seveda figurativna.

Še ena pesniška dejavnost, ki jo Platon označi kot *mimēsis*, je poosebljanje oseb, o katerih pesniki govorijo. 3. knjiga *Države* to poosebljanje ponazorijo s primerom iz Homerjeve *Iliade*: ko Homer govori »kot da bi bil« (*Rep.* III 393a8 in c1), t. j. pooseblja Hriza, ko prosi Ahajce, naj izpustijo njegovo hčer (*Il.* I 17–21), pesnik izvaja *mimēsis* Hriza.¹⁴ Ko pa Homer pripoveduje o Hrizu kot on sam, t. j. kot Homer, kot stori ravno pred tem, ne izvaja *mimēsis* Hriza; njegovo pripovedovanje je »preprosto«, t. j. »brez *mimēsis*«.

Označevanje pesniškega poosebljanja kot *mimēsis* je predstavljeno kot novost;¹⁵ obrazloženo pa je takole: ko Homer govori, kot da bi bil Hriz, 'naredi sebe podobnega nekemu drugemu'; »narediti se podobnega nekemu po glasu ali po gibu pa je *mimēsis* [te] osebe« (*Rep.* III 393c5–6).¹⁶ Iz te razlage lahko zaključimo, da je označevanje pesniškega poosebljanja kot *mimēsis* v skladu z gornjim pomenom tega izraza: namreč, ko se Homer »naredi po glasu in gibu podobnega« Hrizu, lahko njegovo početje opišemo tudi kot dejavnost (pripovedovanje), ki je namerno podobno neki drugi dejavnosti, tj. Hrizovemu govoru. Pri tem je podobnost Homerjeve dejavnosti s Hrizovo seveda figurativna: zaradi te podobnosti Homerjev govor tvori *figuro* Hrizovega govora, Homer sam pa *figuro* Hriza.

Dodamo lahko, da so v 3. knjigi *Države* nato različne pesniške zvrsti opredeljene glede na način pripovedovanja »skozi *mimēsis*« oziroma »brez« *mimēsis*. Tragedija in komedija v celoti tvorita pripoved skozi *mimēsis*; diti-ramb je v celoti brez *mimēsis*; epika je sestavljena iz obeh vrst pripovedovanja (*Rep.* III 394b8–c5). V primeru tragedije in komedije tako pesniško pripovedovanje tvori izmenoma figurativno *mimēsis* govora ali dejanja ene ali druge osebe oziroma več oseb (npr. zbor). Kot bomo videli kasneje, bo Aristotel v *Poetiki* uvedel razliko med pripovedovanjem 'skozi' in 'brez' *mimēsis* v nekoliko spremenjeni obliki.

Poleg teh dveh dejavnosti, ki ju Platon označi kot *mimēseis*, je tu še tretja. V prvem, 'epistemološkem' delu razprave v 10. knjigi *Države* je pesništvo na splošno označeno kot *mimēsis*. Pogosta interpretacija, s katero pa se ne strinjam (kot omenjeno zgoraj) je, da ta *mimēsis* označuje pesniško predstavljanje oseb, njihovih dejanj in ostalega, o čemer govore pesniki.

Pri interpretaciji, ki jo zagovarjam, je pomembno upoštevati nekatere predpostavke opredelitve pesništva kot *mimēsis* v tej Platonovi razpravi. Najprej, pesništvo se v njej obravnava kot govor o stvareh, ki spadajo v to ali ono stroko ali večščino, npr. v medicino, vojskovanje, mizarstvo, usnjarstvo; npr. Homer govori o medicini, ko v *Iliadi* pripoveduje, kako je Hekameda pripravila *kykeon* za ranjenega Mahaona.¹⁷ Nadalje, predpostavlja se, da pesniki ne morejo imeti, in da torej nimajo, tako širokega strokovnega znanja, zato pa tudi ne znanja o stvareh, o katerih govore. Nadalje, Sokrat opozori, da se kljub temu mnogim zdi, da pesniki »dobro govore« o teh stvareh in zato tudi, da se pesniki spoznajo nanje. Šele po tem, ko so pesniki predstavljeni na ta način, so označeni kot *mimētai* in njihova dejavnost kot *mimēsis*.

Mimēsis, ki je pripisana pesnikom, se tako izkaže za varljivo *mimēsis* oseb, ki imajo znanje o stvareh, o katerih govore pesniki. Npr., ko Homer govori o stvareh, ki spadajo v medicino, in poleg tega ustvarja napačen vtis, da »dobro govori« o teh stvareh, s tem »naredi sebe podobnega« nekomu, ki se spozna na medicino. Ta podobnost pa je taka, da se zaradi nje mnogim zdi, da se Homer v resnici spozna na to stroko, ne pa, da je samo *podoben* poznavalcu medicine. Tako Homer tvori varljivo figuro poznavalca medicine; nasprotno pa, ko se Homer »naredi podobnega« Hrizu, ga poslušalci nimajo za resničnega Hriza in figura Hriza, ki jo Homer tvori, ni varljiva.

Po tej interpretaciji je Platonovo označevanje pesništva kot *mimēsis* v 10. knjigi *Države* spet v skladu z gornjim pomenom izraza *mimēsis*. Kajti ko pesniki pripovedujejo o stvareh, ki spadajo k eni ali drugi stroki ali večščini, govore *podobno* kot tisti, ki imajo znanje o teh stvareh; ta podobnost pa je taka, da se zaradi nje napačno zdi, da se pesniki v resnici spoznajo na stvari, o katerih govore. Njihovo pripovedovanje tako tvori varljivo figuro

govora, ki temelji na znanju. Nadalje, po tej interpretaciji *mimēsis*, ki je v 10. knjigi *Države* pripisana pesnikom, nima nič z omenjenim literarnim predstavljanjem oseb, njihovih dejanj itd., kot se ga ponavadi razume. Zdi se tudi, da ta *mimēsis* nima vzporednice v Aristotelovi *Poetiki*; kajti celo preden ugotovimo, kako natanko Aristotel razume pesniško *mimēsis*, je očitno, da je njegovo označevanje pesništva kot *mimēsis* *neutralno* (in ne diskreditira, kot Platonovo) in da tudi ne temelji na kakršnikoli predpostavki o znanju pesnikov o stvareh, o katerih govore.

Zgoraj sem poskušala pokazati, da avtorji pred Aristotelom, vključno s Platonom, z izrazom *mimēsis* in sorodnimi izrazi označujejo dejavnost, ki je namerno podobna, t. j. posnema, neko drugo dejavnost v enem ali drugem pogledu; zaradi te podobnosti je dejavnost bodisi še en primer dejavnosti te vrste (se pravi, da ji je bistveno podobna) bodisi tvori figuro posnemanе dejavnosti. Nato sem razložila tri dejavnosti pesnikov, ki jih Platon označi kot *mimēsis* in razložila, na kakšen način je vsaka od njih *mimēsis* v gornjem pomenu. Vse tri dejavnosti so figurativne: glasbeno skladanje in (pripovedno) poosebljanje tvorita ne-varljive figure (prvo figure značajev ali vedenja, drugo pa figure govora ali dejanja oseb), medtem ko pesniški 'govor o različnih strokah oziroma veččinah' tvori varljive figure poznavalskega govora. Zdaj pa si pogledjmo Aristotelovo pojmovanje *mimēsis* in njegovo označevanje pesništva kot *mimēsis*.

***Mimēsis* v Aristotelovih delih**

Aristotel v večini primerov uporablja samostalnik *mimesis* in sorodne izraze enako kot avtorji pred njim; t. j. tem izrazom lahko v večini primerov pripišemo gornji pomen (»delati ali proizvajati nekaj, kar je namerno podobno nečemu drugemu v enem ali drugem pogledu«). Pogledjmo primer iz *Nikomahove etike*: Aristotel trdi, da bi morali *mimēsthai* plemenitega človeka v vseh stvareh in tako tudi v tem, da ne pusti prijateljem, da bi sočustvovali z njim (*EN IX 11, 1171b12*). Iz konteksta je razvidno, da Aristotel tu govori o *z gledovanju* po plemenitem človeku, t. j. o ravnanju, ki je bistveno *podobno* posnemanemu ravnanju, tako da je samo primer takšnega ravnanja (in ne tvori figure takšnega ravnanja). V tem primeru je torej Aristotelova raba izraza *mimēsis* v skladu z gornjim pomenom izraza. Enako velja za primere, kjer Aristotel govori o dejavnosti slikanja kot o *mimēsis* (npr. *Po. 1, 1447a18–19* in *4, 1448b17–19*); kajti, kot smo videli zgoraj, je slikanje kot tako vrsta proizvajanja, katerega proizvod, t. j. slika, je podobno nečemu drugemu v vizualnem pogledu in zaradi te podobnosti tvori figuro le tega.

Prav pri Aristotelovem označevanju pesništva kot *mimēsis* pa pomen tega izraza postane nejasen. Natančneje, epike, ki jo Aristotel tako kot vse druge zvrsti pesništva označi kot *mimēsis*, ni mogoče opisati kot dejavnosti, ki je namerno podobna neki drugi dejavnosti v enem ali drugem pogledu. Ko torej Aristotel označi kot *mimēsis* epiko, očitno uporablja ta izraz v drugem pomenu. Poglejmo torej поближе, kako Aristotel razume epiko.

Ne-figurativno predstavljanje kot *mimēsis*

V *Poetiki* Aristotel označi epsko pesništvo kot *mimēsis* »skozi pripovedovanje«, ki ga postavi nasproti tragediji in komediji, ki ju, nasprotno, označi kot *mimēseis* skozi dejanje (vse te zvrsti pa opredeli kot *mimēseis* skozi govor). Tako se za Aristotela Homer in Sofokles ločita po tem, kako izvajata *mimēsis*, podobna pa sta si v tem, da oba izvajata *mimēsis* »plemenitih oseb« in njihovih dejanj (v nasprotju s pesniki komedij, ki izvajajo *mimēsis* »nižjih« oseb; *Po.* 3, 1448a25–27). Pri pripovednem načinu, ki je značilen za epiko, Aristotel nato razlikuje še med pripovedovanjem, ko pesnik »postane nekdo drug«, t. j. pooseblja, in ko pripoveduje kot »on sam« (*Po.* 3, 1448a21–23).

Aristotel se tu očitno naslanja na Platonovo razlikovanje med dvema načinoma pripovedovanja v 3. knjigi *Države*, t. j. skozi poosebljanje in brez njega, vendar ju hkrati opredeli drugače: pri Platonu Homerjevo pripovedovanje o Hrizu in njegovih dejanjih šteje kot *mimēsis* Hriza le takrat, ko ga Homer pooseblja; nasprotno pa pri Aristotelu Homerjevo pripovedovanje šteje kot *mimēsis* Hriza ne glede na to, ali Homer pri tem 'postane' Hriz ali pa govori kot on sam.

Zdi se torej, da Aristotel pojmuje pesniško pripovedovanje o tem ali onem samo po sebi kot *mimēsis le tega*. To potrjuje tudi pomemben odlomek iz *Nikomahove etike*. V odlomku Aristotel govori o pojmu izbire in pri tem omeni »stare državne ureditve, ki jih Homer *emimeito*« (t. j. izvaja *mimēsis* le teh). Jasno je, da se Aristotel z »*mimēsis*-om starih državnih ureditev« nanaša na Homerjevo *pripovedovanje* o teh državah. To pa pomeni, da izraz *mimēsis* tu ne more imeti gornjega pomena. Če namreč opišemo Homerjevo pripovedovanje o »starih državnih ureditvah« kot govor, pri katerem Homer izvaja nekaj, kar je namerno podobno starim državnim ureditvam (in posledično, kar tvori figuro teh ureditev), je naš opis preprosto nesmiseln. Aristotel tu *mimēsis* očitno ne razume kot dejavnost, ki bi vključevala namerno podobnost in ustvarjanje podobnega. A kako potemtakem Aristotel razume *mimēsis*, ko označi epsko pesništvo v celoti s tem izrazom?

Sklepamo lahko takole. Ko Homer v prvi osebi pripoveduje o Hrizu in njegovih dejanjih, ima njegovo pripovedovanje nekaj skupnega z nje-

govim poosebljanjem Hriza. Pri prvoosebne pripovedovanju o Hrizu Homerjeva pripoved *označuje* Hrizova dejanja, jih dela (miselno) prisotna, ali še drugače rečeno: Homer Hrizova dejanja *predstavlja* skozi govor. Kljub temu, da Homer tega ne doseže z ustvarjanjem podobnosti in torej s figuro Hriza, Homer predstavlja Hriza in njegova dejanja preprosto s pripovedovanjem o Hrizu.

Če je za Aristotela pesniško pripovedovanje *mimēsis* prav zaradi tega, ker »dela nekaj prisotno« skozi govor, potem njegovo pojmovanje pesniškega *mimēsis*-a očitno ustreza našemu pojmu predstavljanja¹⁸ skozi govor. Homerjevo prvoosebno pripovedovanje o Hrizu namreč lahko opišemo kot 'predstavljanje Hriza' in ga kot takega vzporejamo npr. z igralčevim poosebljanjem Hriza in s sliko Hriza. Ti trije primeri nam štejejo za tri vrste predstavljanja Hriza: pripovedno, dramsko in slikarsko predstavljanje. Razlog, da jih imamo za vrste predstavljanja Hriza, pa je očitno ta, da vsako od njih *označuje* Hriza; vendar pri tem samo zadnji dve to dosežeta s tem, da tvorita figuro Hriza.

Ta dva načina predstavljanja lahko poimenujemo 'ne-figurativni' in 'figurativni' način. 'Figurativno predstavljanje' ustreza temu, kar sem zgoraj opredelila kot figurativno ne-varljivo *mimēsis*, t. j. dejavnost oziroma proizvod le te, ki tvori nevarljivo figuro nečesa zaradi podobnosti z le tem. Glasbeno skladanje in poosebljanje tako lahko označimo kot figurativno predstavljanje. Nasprotno pa pesniško prvoosebno pripovedovanje tvori ne-figurativno predstavljanje. Kot smo videli zgoraj, Platon označi pesniško figurativno predstavljanje kot *mimēsis*, vendar ne tudi pesniškega ne-figurativnega predstavljanja. Aristotel pa označi tudi pesniško ne-figurativno predstavljanje kot *mimēsis*.¹⁹

Omeniti velja, da primerov, kjer se izraz *mimēsis* (oziroma sorodni izraz) nanaša na pesniško ne-figurativno predstavljanje, ne najdemo samo pri Aristotelu, pač pa tudi pri nekaterih drugih sodobnih ali kasnejših avtorjih, čeprav so ti primeri izjemno redki. Tak primer najdemo v govoru atenskega govornika Likurga (396–323 BC) *Proti Leokratu*: v njem Likurg primerja »zakone« in pesnike, in trdi, da »s svojo jedrnatostjo, zakoni ne učijo, temveč ukazujejo, kaj storiti, medtem ko pesniki, ko *mimoumenoi* človeško življenje, prepričajo ljudi z argumenti in nazornostjo« (*Leoc.* 102, 6 – 103, 1). Pred tem je Likurg govoril o Evripidu in Homerju, tu omenja pesnike nasploh: 'pesniška *mimēsis* človeškega življenja' se tako očitno nanaša na pesniški govor o človeškem življenju, ne glede na to, ali tvori figurativno predstavljanje le tega ali ne; tako npr. Evripidovo pesništvo v celoti sestoji iz figurativnega predstavljanja, Homerjevo pesništvo pa vsebuje tudi ne-figurativno predstavljanje.

Figurativno predstavljanje kot *mimēsis*

Zdaj pa si pogledjmo še druge zvrsti pesništva poleg epike, ki jih Aristotel v 1. poglavju *Poetike* označi kot *mimēseis*. To so tragedija, komedija, ditiramb in »v večjem delu skladanje glasbe za aulos in kitharo« (Po. 1, 1447a13–16). Kot rečeno zgoraj, vsaka od teh zvrsti tvori figurativno predstavljanje, bodisi skozi glasbene elemente bodisi skozi poosebljanje.

Ugotovimo lahko, da ko Aristotel v *Poetiki* označi te zvrsti pesništva kot *mimēseis*, se nanaša na iste figurativne elemente teh zvrsti kot že Platon. Npr. v kratki in edini obravnavi skladanja glasbe za *aulos* in *kitharo* (in drugih glasbil) v 1. poglavju, Aristotel to zvrst opredeli kot pesništvo, ki izvaja *mimēsis* z uporabo harmonije in ritma, ne pa govora (*logos*). Ob tem navede, da tako glasba kot ples tvorita »*mimēsis* značajev, čustev in dejanj« (Po. 1, 1447a27–28). Tako kot Platon torej tudi Aristotel pojmuje glasbeno pesništvo kot *mimēsis* prav zaradi tega, ker to tvori figure značajev, čustev in dejanj skozi akustično in kinetično podobnost z njimi (kot prej omenjeno, je to razumevanje glasbe širše predstavljeno v 8. knjigi *Politike*).

Tragedija in komedija sta v 2. poglavju *Poetike* opredeljeni kot *mimēseis*, ki v različnih delih uporabljata tako govorne kot glasbene elemente, vendar Aristotela zanimata predvsem kot govorni deli. In spet enako kot Platon v 3. knjigi *Države* (gl. zgoraj), Aristotel šteje tragedijo in komedijo za *mimēseis*, ker tvorita poosebljanje oseb, o katerih pesniki govorijo, in ker torej figurativno predstavljata te osebe.

Sklepamo lahko, da Aristotel pojmuje druge zvrsti pesništva, ki so v *Poetiki* le mimogrede omenjene, npr. skladanje ditirambov ali nomov (obe zborovski zvrsti), kot *mimēseis* iz enakih razlogov, t. j. bodisi zato, ker tvorijo figurativno predstavljanje skozi harmonijo in ritem ali tudi skozi poosebljanje, bodisi zato, ker tvorijo ne-figurativno predstavljanje skozi govor.

Dodati velja, da nekaj pomembnih sestavkov v *Poetiki*, ki naj bi se navezovali na pesništvo v celoti, dejansko lahko navežemo le na pesniško *figurativno* predstavljanje, medtem ko se za ne-figurativno predstavljanje sploh ne zdijo relevantni. Tako npr. v 1. poglavju Aristotel opredeli pesništvo kot *mimēsis* »skozi ritem, govor in harmonijo«, in ju ob tem vzporeja z dvema drugima dejavnostma: s slikarstvom in vokalno mimikrijo (*mimēseis* »preko ustvarjanja podob z barvami in oblikami« in pa »z glasom«). Ti dve dejavnosti obe tvorita *figurativno* predstavljanje, slikarsko in vokalno (Po. 1, 1447a18–23). Dalje, v 4. poglavju Aristotel navede dva vzroka pesništva. Prvi vzrok je prirojenost *mimēsis*; kot pravi, se otroci naučijo prvih stvari skozi *mimēsis*. Drugi vzrok pa je ugodje, ki ga *mimēmata* vzbujajo pri vseh; pri tem Aristotel omeni ugodje, ki ga zbuja naslikana figura. Oba ta vzroka se očitno *ne* navezujeta na ne-figurativno predstavljanje.

***Mimēsis* kot posebnost pesniškega govora?**

Če tako sprejmemo, da Aristotel razume pesniško *mimēsis* v razširjenem pomenu, ki vključuje tako figurativno kot ne-figurativno predstavljanje, pa v Aristotelovem razumevanju pesništva nastopi problem: ne-figurativno predstavljanje skozi govor namreč ni značilno le za pesništvo; pravzaprav katerokoli pripovedovanje in govor s tem, ko označuje to ali ono, tvori ne-figurativno predstavljanje le tega. Če pa je tako, se zdi Aristotelovo vztrajanje v uvodni polemiki, da je *mimēsis* in ne verz tisto, po čemer se pesništvo bistveno razlikuje od drugih vrst govora (npr. medicinskega ali naravoslovnega), neutemeljeno. Če *mimēsis* vključuje tudi ne-figurativno predstavljanje skozi govor, potem se zdi, da bi morali za *mimēsis* šteti tudi Empedoklova dela o naravi, in prav tako zgodovinski govor. Slednji sestoji npr. iz pripovedovanja o tem, »kaj je naredil Alkibiades in kaj se mu je zgodilo« (Po. 9, 1451b11), in je v tem podoben npr. Homerjevemu pripovedovanju o tem, kaj je Odisej naredil in kaj se mu je zgodilo, ki pa seveda šteje za *mimēsis*.

In res, ko Aristotel v 9. poglavju naredi znano primerjavo med pesnikom in zgodovinarjem, ne trdi, da le prvi izvaja *mimēsis*, temveč opredeli razliko med njima na drug način: kot pravi, zgodovinar govori o stvareh, ki so se zgodile, pesnik pa o stvareh, ki se lahko zgodijo (Po. 9, 1451b4–5). V skladu s tem je treba Homerjevo pripoved o Odiseju pojmovati kot govor, ki je na nek način o stvareh, »ki se lahko zgodijo«. Tu se sicer ne moremo lotiti vprašanja, kako razumeti Aristotelovo razlikovanje med pesniškim in zgodovinskim govorom, pomembno pa je, da Aristotel ne omenja *mimēsis* kot značilnosti, po kateri se pesništvo loči od zgodovine.

Pri avtorjih po Aristotelu v resnici najdemo nekaj primerov, v katerih se izraz *mimēsis* nanaša na zgodovinski govor in očitno označuje ne-figurativno predstavljanje skozi govor. Tako Dioniz iz Halikarnasa (fl. I BC) razpravlja o Herodotovi in Tukididovi '*mimēsis* značajev in čustev' (*Epistula ad Pompeium Gernium* 3.18.1–2); s tem očitno misli na ne-figurativno predstavljanje značajev in čustev skozi pripovedovanje (kljub temu, da oba zgodovinarja priložnostno poosebljata osebe, o katerih govorita, to poosebljanje ne more šteti za »*mimēsis* značajev ali čustev«).²⁰

Če torej predpostavimo, da Aristotel šteje tudi ne-figurativno predstavljanje skozi govor kot *mimēsis*, moramo zaključiti, da je njegova teza, da je *mimēsis* posebnost pesniškega govora v primerjavi z drugimi vrstami govora (medicinskim, naravoslovnim in zgodovinskim govorom) neutemeljena. Tak zaključek je morda pretenciozen, pa vendar se zdi, da najdemo še dodaten dokaz zanj v 24. poglavju *Poetike*. Tu Aristotel presenetljivo ponudi drugačno opredelitev pesniški *mimēsis* skozi govor. Ko se po razpravi

o tragediji loti epike, izpostavi Homerja kot boljšega od drugih epskih pesnikov tudi po tem, da je edini, ki

ni neveden glede tega, kaj mora pesnik skladati v prvi osebi. Pesnik mora namreč kar najmanj govoriti v prvi osebi; *mimētēs* namreč ni zaradi tega. Drugi pesniki povučini skladajo v prvi osebi in izvajajo *mimēsis* poredko in le na kratko. Nasprotno pa [Homer] po kratkem uvodu takoj vpelje moškega ali žensko ali kakšen drug značaj; in noben od njih ni brez značaja, pač pa imajo vsi značaje. (*Po.* 24, 1460a6–11)

Ta sestavek je v očitnem nasprotju z Aristotelovo predhodno obravnavo pesniški *mimēsis*. Aristotel namreč tu trdi, da se *mora* pesnik izogibati prvoosebneemu pripovedovanju, in utemeljuje svojo zahtevo s trditvijo, da pesnik ni *mimētēs* zaradi le tega, pač pa, kot je implicirano, zaradi poosebljanja. V skladu s tem torej Homerjevo pripovedovanje o starih državnih ureditvah ali pa o Hrizu kot tako ne more šteti kot *mimēsis* le teh. Tako se zdi, da Aristotel tu 'popravlja' prejšnjo trditev, da pesniško pripovedovanje kot tako tvori *mimēsis*, in da implicitno zavrača pojmovanje ne-figurativnega predstavljanja kot *mimēsis*.

Zaključki

V *Poetiki* Aristotel zagovarja tezo, da je bistvena značilnost pesništva *mimēsis*, ne pa verz; vendar se je zgoraj izkazalo, da je Aristotelovo razumevanje pesniški *mimēsis* precej ohlapno. Če Aristotel razume tudi ne-figurativno predstavljanje skozi govor kot *mimēsis*, se zdi, da je treba kot *mimēsis* označiti tudi nekatere druge vrste govora, ki pa jih Aristotel ne šteje med pesniške, npr. zgodovinski govor. Če pa, nasprotno, Aristotel ne-figurativnega predstavljanja skozi govor ne pojmuje kot *mimēsis* (kot v 24. poglavju), nekaterih del, ki jih Aristotel šteje med pesniška, npr. takšne epske pesnitve, ki ne vsebujejo poosebljanja, ne moremo označiti kot *mimēsis*.

Izraz *mimēsis* se je ohranil v teoretskem razmišljanju o pesništvu in literaturi po Aristotelu vse do danes, in je tudi pozneje pri različnih avtorjih označeval različne pojme. Vendar pa nihče od teh avtorjev ni prevzel Aristotelove teze o *mimēsis* kot o bistveni lastnosti pesništva. Zdi se, da Aristotel poskuša z opredelitvijo pesništva kot *mimēsis* skozi ritem, govor in harmonijo jasno razločiti pesništvo od drugih človeških dejavnosti; vendar se je njegov poskus tu pokazal kot preveč ambiciozen.

OPOMBE

¹ Samostalnik 'pesništvo' je običajni prevedek grškega samostalnika *poiēsis* (od koder 'poezija'), vendar je grški pojem imel širši pomen: *poiēsis* je zajemala tudi sestavljanje glasbenih del (vokalnih in instrumentalnih), kot je razvidno tudi iz Aristotelove navedbe zgoraj.

² *Sokratski govori* so dialogi, v katerih nastopa Sokrat; od teh so se ohranili samo Platonovi in Ksenofonovi. Aristotelov predlog, da bi k pesništvu prištevali tudi nekatera prozna dela (zaradi njihovi *mimēsis*), se zdi precej drzen, saj ta dela nimajo prav tistega elementa, ki je bil splošno priznan kot bistvena značilnost pesništva, t. j. verz. Vendar Aristotel o tem ne razpravlja dalje.

³ Razširjenost tega pogleda je izpričana v *Oxford English Dictionary*: »mimesis, n. [...] b. Imitation; *spec.* the representation or imitation of the real world in (a work of) art, literature, etc. Sometimes used with reference to Aristotle *Poetics* 1447a or Plato *Republic* 598b [...]«.

⁴ Marušič 95–128.

⁵ Med mnogimi študijami pojma *mimēsis* bi tu omenila delo G. Ledde, na katerega se v mnogih pogledih naslanja moja analiza.

⁶ Na to razliko je opozoril že Russel (101) in kasneje Ledda (19, op. 36).

⁷ 'Čuvaji' oziroma 'stražarji' je primernejši prevod gr. *phylakes* kot pa 'varuhi' (ali v ang. 'guardians'). Kot opozori Burnyeat 257, op. 3 (in se pri tem sklicuje na Malcoma Schofielda), so *phylakes* predstavljeni kot tudi represivni organ, ne samo defenzivni (*Rep.* III, 415e in IV, 424b–d); represivna konotacija umanjka v izrazu 'varuhi'.

⁸ Lucidno razpravo o teh vprašanjih po mojem mnenju nudijo Goodman (21–26), Doležel in Ledda (18–24).

⁹ Marušič (95–128).

¹⁰ Gl. *Rep.* III 400b1 in 400c4. Damon je omenjen tudi v *Rep.* IV 424c6.

¹¹ Teorija je predstavljena v *Rep.* III 398c6–401a8, *L.* II 655a4671b1, VII 795d6–e1 in 813a5–817e3, in kot splošno sprejeta v *L.* II 668a6–7 in 668b9–c2.

¹² Tako Platon kot Aristotel govorita o glasbenem in govornem skladanju tako, kot da bi pesniki hkrati tudi izvajali, kar skladajo. Skladanje lahko tako razumemo kot nekakšno virtualno izvajanje dela, ki nastaja.

¹³ *Rep.* III 399a5–c4; prim. Aristotel, *Pol.* VIII 7, 1342b12–14.

¹⁴ Razprava se nikjer ne loteva vprašanja o zgodovinski resničnosti Hriza; Hriz ni obravnavan nič drugače kot resnične (nedoločene) osebe, o katerih se razpravlja kot o predmetih pesniške *mimēsis*.

¹⁵ *Contra Halliwell* 51, op. 35.

¹⁶ Kot že rečeno, Homerjevo recitacijo in tako tudi njegovo poosebljanje Hriza lahko razumemo kot virtualno; v nasprotju s to je npr. rapsodova recitacija Homerjeve epike.

¹⁷ Ta epizoda iz Homerjeve *Iliade* (*Il.* XI 630, 639–640) je v dialogu *Ion* (538c2–3) omenjena kot primer, kjer Homer govori o medicini.

¹⁸ Prim. *SSKJ*: »predstavljati: [...] 2b posredovati v najvišji meri lastnosti, značilnosti koga, česa: slika predstavlja različne dobe človekovega življenja / tip, kakršnega predstavlja junak Jurčičeve povesti / na maškeradi je predstavljal ciganko; predstavljati si: [...] povzročati, da nastane kaj v zavesti kot posledica izkušenj, vedenja, miselne ali čustvene dejavnosti.«

¹⁹ Ne-figurativnega predstavljanja ne smemo zamenjati z ne-figurativna *mimēsis*, ki sem jo zgoraj ponazorila s primerom ženine *mimēsis* moževega varanja iz Evripidove *Elektre*. Ne-figurativna *mimēsis* sestoji iz dejavnosti, ki je iste vrste kot posnemana dejavnost in ki ne tvori niti figure te dejavnosti niti ne-figurativnega predstavljanja le te.

²⁰ Prim. Dioniz iz Halikarnasa, *De Thucydide* 45, 35–39. V starejših primerih, v katerih se *mimēsis* nanaša na zgodovinsko pripoved (nekaj jih najdemo v fragmentih zgodovinarja Durisa iz IV–III pr. n. št.), ni povsem jasno, ali označujejo ne-figurativno predstavljanje ali ne.

LITERATURA

- Burnyeat, Myles F. »Culture and Society in Plato's *Republic*.« *Tanner Lectures on Human Values Vol. 20*. Ur. G. B. Peterson, Salt Lake City: The University of Utah Press, 1999. 216–324.
- Doležel, Lubomír. »Mimesis and Possible Worlds«, *Poetics Today* 9.3 *Aspects of Literary Theory* (1988): 475–496.
- Gantar, Kajetan (prev.). *Aristoteles: Poetika* (druga dop. izdaja), Ljubljana: Cankarjeva založba, 1982.
- Goodman, Nelson. *Languages of Art* (1968), Indianapolis: Hackett, 1976.
- Gray, V. »Mimesis in Greek Historical Theory«, *The American Journal of Philology* 108.3 (Autumn, 1987): 467–486.
- Halliwell, Stephen. *The Aesthetics of Mimesis: Ancient Texts & Modern Problems*, Princeton (N.J.) – Woodstock: Princeton University Press: 2002.
- Kassel, R. (ur.). *Aristotelis de Arte Poetica Liber* (1965), Oxford: Clarendon Press, 1968 (corr. repr).
- Ledda, G. »Verità e poesia nella *Poetica* di Aristotele«, *Annali del Dipartimento di Filosofia. Università di Firenze* 6 (1990): 3–57.
- Marušič, Jera. *Plato and the Poets. Epistemological, Ethical and Ontological Arguments in the Dialogues* (PhD Thesis), University of Edinburgh: 2008.
- Oxford English Dictionary Online*, Oxford: Oxford University Press: 2006.
- Russell, D. A. *Criticism in Antiquity*, London: Duckworth, 1981.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (elektronska izdaja), DZS, 2000.